

FRAGILA BARCĂ A EXISTENȚEI

- SCHOPENHAUER, NIETZSCHE ȘI TAGORE ¹

José Thomaz BRUM

Traducere din limba portugheză braziliană de Ferdinand Brotstadt

“gemuit sub pondere cumba sutilis”
Virgiliu

Title: *The Fragile Boat of Existence – Schopenhauer, Nietzsche and Tagore*
Abstract: *Arthur Schopenhauer, in paragraph 63 of the World as Will and Representation (1819) evokes the image of "fragile boats" or "fragile craft". The "fragile boat" is the one where we look at the world as humans, "in the appearance of things, in the eyes of the individual, in the aspect of the phenomenon".*
Keywords: *dream of life, Illusion, Friedrich Nietzsche, Arthur Schopenhauer.*

Arthur Schopenhauer, în paragraful 63 din *Lumea ca voință și reprezentare* (1819), în pasajul în care tratează de dreptatea eternă (*die ewige Gerechtigkeit*), evocă imaginea “fragilei bărci” sau a “fragilei ambarcațiuni” (*dem schwachen Fahrzeug*):

“Denn wie auf dem tobenden Meere, das, nach allen Seiten unbegrenzt, heulend Wasserberge erhebt und senkt, auf einem Kahn ein Schiffer sitzt, dem schwachen Fahrzeug vertrauend; so sitzt mitten in einer Welt voll

¹Text prezentat pentru prima oară în cel de-al VII-lea Colocviu International Schopenhauer, care a avut loc în Salvador, la Universitatea Federală din Bahia (UFBA) în octombrie 2015.

Qualen ruhig der einzelne Mensch, gestützt und vertrauend auf das *principium individuationis* [...]"²

“Barca fragilă” este cea în care privim lumea pentru noi ca *oameni* (“în aspectul pe care își asumă lucrurile în ochii individului, în aspectul fenomenului”) [*der Weise, wie das Individuum die Dinge erkennt, als Erscheinung*]. Schopenhauer, totuși, avertizează că asta e valabil pentru “o persoană care se disipează” (*eine verschwindene Person*), pentru o ființă individuală pentru care realitatea este alcătuită numai de existența sa prezentă, de “plăcerea clipei” (*augenblickliches Behagen*).

Călătoria în această “ambarcațiune fragilă” este întreprinsă prin Vălul Mayei (*durch den Schleier der Maja*) care ne învăluie, care ascunde esența unică a lucrurilor: Voința. Nietzsche citează textul de mai sus în primul capitol al cărții sale *Nașterea tragediei* (*Die Geburt der Tragödie*) din 1872. Îl citează, “într-un sens excentric” (*in einem excentrischen Sinne*), ca să-l apropie de concepția sa a principiului estetic apolinic, una dintre “pulsunile artistice ale Naturii”, cea care generează “lumea visului”, sau “frumoasa aparență a lumii visului” (*der schöne Schein der Traumwelten*)³. Nietzsche ajunge chiar să vorbească despre Apollo ca “splendida imagine divină a lui *principium individuationis*” (*das herrliche Götterbild des principii individuationis*).

Cu toate acestea, așa cum bine punctează John Sallis în opera sa *Nietzsche and the space of tragedy* (1991):

The purpose of Schopenhauer's words – before being reinscribed by Nietzsche – was not to describe the contemplative repose granted (“acordat”) in the proto-artistic or artistic Apollinian state. Their purpose was, on the contrary, to describe something brought on (“cauzat”) by a certain blindness (“orbire”), by the failure (“esec”, “incapacitate”) to see through the principium individuationis: the state of one enclosed (“închis”, “îngrădit”) in his individuality by phenomena, by empirical existence...⁴

Nietzsche înscrie noțiunea schopenhaueriană a “principiului individuației” într-un alt context, anume într-unul estetic, în care Apolo reprezintă “înțelepciunea aparentei, împreună cu frumusețea ei” (*die Weisheit des*

²Schopenhauer, Arthur. *Sämtliche Werke*, I, ed. von Löhneysen, Cotta-Insel, Stuttgart/Frankfurt Am Main, 1960, p. 482

³Nietzsche, Friedrich, *KSA*, 1, p. 26.

⁴ Sallis, John. *Nietzsche and the space of tragedy*, The University of Chicago Press, Chicago and London, 1991, p. 32-33.

‘*Scheines*’, *sammt seiner Schönheit*)⁵. Cunoaștem funcția înțelepciunii în experiența onirică, în visul imaginilor plastice, în filosofia tragică ce încearcă să concilieze forma cu fondul amorf al Unității primordiale (*Ur-einem*); concilierea aceasta a fost – după Nietzsche – isprava realizată de tragedia antică.

Or, tocmai în cea de-a patra carte din *Lumea ca voință și reprezentare*, sub lumina unei filosofii morale în care “ajunsă să-si cunoască pe sine însăși” (*bei erreichter Selbsterkenntnis*), “voința de-a trăi se afirmă și pe urmă se neagă” (*Bejahung und Verneinung des Willens zum Leben*), “principiul individualității”, reprezentat de imaginea “bărcii fragile”, este amintit de Schopenhauer. În cazul lui Nietzsche din perioada scrierii *Nașterii tragediei*, accentul se pune pe “liniștea” generată de autocunoașterea prin care “omul apolinic își ajustează sieși individualitatea” (*Apollinian man accommodates himself to his individuality*)⁶, ceea ce se poate obține prin “frumoasa strălucire a imaginilor apolinice” (*the beautiful shining of Apollinian images*). Autocunoaștere (*Selbsterkenntnis*) a voinței de-a trăi, la Schopenhauer, în acest fragment din paragraful 63 din *Lumea ca voință și reprezentare*, încearcă să demascheze un fel de alienare a omului față de fenomene, în viața prezentă. Autocunoașterea apolinică lui Nietzsche, dacă evocăm același fragment, tinde spre un elogiu al “repausului contemplativ” (*contemplative repose*) acordat de starea artistică apolinică.

Amintesc faptul că, din punct de vedere al unei “antropologii ai imaginarului” (Gilbert Durand), “sălașul pe apă” (“barca, vasul sau arca”)⁷ sugerează mijlocul de transport arhetipic al călătoriei noastre către moartea. Durand punctează cu precizie: “Isis și Osiris călătoresc într-o luntre funebră”. Gaston Bachelard, în *Apa și visele*, ajunge să se întrebe dacă “n-a fost moartea cel dintâi navigator”⁸. Imaginea de siguranță inspirată de ambarcațiunea maritimă se datorează prezumpției constante – în ciuda faptului că bucuria de-a naviga să fie mereu amenințată de frica scufundării – unei “siguranțe primitoare”, ca și cea inspirată de *arca* (trebuie amintită “Arca lui Noe” biblică, arca primitoare arhetipică).

Aceste fiind spuse, mai vreau să adaug că adjectivul “fragil” apare, de pildă, la poetul romantic englez Shelley (1792-1822), atunci când acesta evocă (și

⁵Nietzsche, Friedrich. *KSA*,1, p. 28.

⁶ Sallis, John. op cit p. 32.

⁷ Durand, Gilbert. *Les structures anthropologiques de l'imaginaire*, [1969], ed. Dunod, Paris, 1992, p. 285.

⁸ Bachelard, Gaston. *L'Eau et les rêves*, Librairie José Corti, Paris, 1942, p. 100.

o face des) “o barcă fragilă care evoluează în derivă prin ape furtunoase”⁹. Shelley vorbește despre această “barcă fragilă” în mai multe poeme, precum *Queen Mab*, *Alastor* și în celebrul *Adonais* (*he is not dead, he doth not sleep, he hat awakened from the dream of life*). Această “barcă fragilă”, după Leonardo Fróes, ar simboliza “însăși evoluția individului prin incertitudinile vieții”¹⁰. Totuși, așa cum am putut vedea datorită lui Schopenhauer – dar și datorită lui Nietzsche, deși într-un mod diferit și complementar – ceea ce numim “certitudini existențiale” sunt fie rezultatul unei iluzii metafizice, precum cea descrisă de Schopenhauer (o iluzie generată de principiul individuatiei), fie rezultatul aparenței estetice fabricate de visul apolinic, așa cum prezintă Nietzsche.

Pentru a finaliza acest scurt comentariu despre imaginea “bărcii fragile a existenței”, nu pot să mă abțin de-a nu cita un poem scris de Rabindranath Thakur, în engleză Tagore (1861-1941), premiul Nobel de literatură din 1913, în cartea sa *The Gardener*¹¹ (*Grădinarul*):

I REMEMBER a day in my childhood I floated a paper boat in the ditch.
It was a wet day of July; I was alone and happy over my play.

I floated my paper boat in the ditch.

Suddenly the storm clouds thickened, winds came in gusts, and rain poured in torrents.

Rills of muddy water rushed and swelled the stream and sunk my boat.

Bitterly I thought in my mind that the storm came on purpose to spoil my happiness; all its malice was against me.

The cloudy day of July is long to-day, and I have been musing over all those games in life wherein I was loser.

I was blaming my fate for the many tricks it played on me, when suddenly I remembered the paper boat that sank in the ditch.¹²

⁹ Fróes, Leonardo. ‘Os embates de Shelley pelas artes da vida’, postfața la traducerea sa din *O triunfo da vida* lui Shelley, ed. Rocco, Rio de Janeiro, 2001, p.69.

¹⁰ Idem.

¹¹ Traducere englezească tălmăcită de Tagore însuși, din idiomul său natal – bengali. Ed. Macmillan and Co., London, 1913.

¹² Tagore. *Obras selecionadas*, traducere de Raul Xavier, ed. Livros do mundo inteiro, Rio de Janeiro, 1972, p. 79. Raul Xavier și Murillo Nunes de Azevedo au fost, printre noi, brazilienii, pionieri în difuzarea gândirii

În poemul acesta devine clar contrastul între punctul de vedere al individului și punctul de vedere al Voinței universale, ceea ce ne amintește de fraza lui Schopenhauer din același paragraf 63: “și oricum o fi lumea, asta e pentru că așa a vrut Voința” (*und wie der Wille ist, so ist die Welt*), precum și de pasajul dinainte: “toate piedicile care ni se prezintă și ni se pot prezenta, există cu bună dreptate” (*und in allem, was ihm widerfährt, ja nur widerfahren kann, geschiet ihm immer Recht*)¹³.

Este adevărat că Tagore, cronologic mai aproape de noi decât Schopenhauer sau Nietzsche, este un romantic, mai mult înrudit cu Shelley, și că în el răsună influența comună din *Unul* lui Plotin¹⁴. Totuși, este adevărat. De asemenea, că monismul fundamental al filosofiei vedantine (filosofie acceptată de brahmanii familiei lui Rabindranath), care afirmă “unitatea fundamentală a esenței tuturor ființelor”, nu îi este străin lui Schopenhauer ca cititor al *Oupnekhat*, sau al *Upanichadas* așa cum spunea Raul Xavier. “Barca fragilă a existenței”: o imagine a fragilității noastre sau o luminoasă revelație a justificării cosmice tuturor lucrurilor?

filosofice din India și Orientul Îndepărtat. Raul Xavier a publicat, în anii 1970, *Os Upanichadassi Os Vedas* la editura Livros do mundo întiero. Murillo Nunes de Azevedo semnează importanta lucrare *O pensamento do Extremo Oriente*, ed. Pensamento, publicată mai întâi sub titlul *O olho do furacão*.

¹³ Schopenhauer, Arthur. *Sämtliche Werke*, I, ed. von Löhneysen, p. 480.

¹⁴ Xavier, Raul. Introducere la traducerea sa din Tagore. *Obras selecionadas*, p. 20.